

Филозофски факултет у Бањалуци

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига 13

**ДРУШТВО ЗНАЊА И ЛИЧНОСТ: ПУТЕВИ И
СТРАНПУТИЦЕ (ДЕ)ХУМАНИЗАЦИЈЕ**

**ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
(Бањалука, 02-03. новембар 2012. године)**

Редакциони одбор:

др Драго Бранковић, др Срђан Душанић, др Драженко Јоргић,
др Миодраг Живановић, др Миле Илић, др Ненад Сузић,
др Светозар Богојевић, др Дарко Гавриловић, др Сања Радетић Ловрић

Рецензенти:

др Драго Бранковић, др Миодраг Живановић, др Миле Илић,
др Ненад Сузић, др Срђан Душанић, др Драженко Јоргић,
др Мирослав Дринић, др Светозар Богојевић, др Зоран Арсовић,
др Сања Радетић Ловрић, др Сандра Хацић - Крнетић,
др Горан Латиновић, др Бране Микановић, др Татјана Михајловић,
др Драгиша Васић

Главни уредник:

Проф. др Драго Бранковић

Одговорни уредник:

Др Срђан Душанић

Бањалука, 2012.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	5
-----------------	---

ПЛЕНАРНИ РАДОВИ

Миодраг Живановић НАЦРТ ЗА ЈЕДНУ МОГУЋУ КРИТИКУ „ДРУШТВА ЗНАЊА”	9
--	---

Оливера Кнежевић-Флорић ПЕДАГОШКА ОДГОВОРНОСТ У ДРУШТВУ ЗНАЊА	17
--	----

Небојша Петровић СОЦИЈАЛНО-ПСИХОЛОШКИ АСПЕКТИ ДЕХУМАНИЗАЦИЈА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	27
---	----

ПЕДАГОГИЈА

Драго Бранковић, Драган Партало КОМПЕТЕНЦИЈЕ ЗА ЦЕЛОЖИВОТНО УЧЕЊЕ У КОНТЕКСТУ ДРУШТВА ЗНАЊА	43
---	----

Миле Илић ПРОТИВРЈЕЧНОСТИ УСВАЈАЊА ЗНАЊА У НАСТАВИ И ХУМАНИЗАЦИЈА ЛИЧНОСТИ	55
--	----

Драженко Јоргић УПРАВЉАЊЕ ИНФОРМАЦИЈАМА И ОБРАЗОВАЊЕ У ДРУШТВУ КОЈЕ УЧИ.	69
---	----

Милан Матијевић ДИДАКТИКА ЗА ДРУШТВО ЗНАЊА.	89
---	----

Радмила Николић, Миленко Кундачина ДОСТУПНОСТ ОБРАЗОВАЊА У ДРУШТВУ КОЈЕ УЧИ – ИЗМЕЂУ ПОТРЕБНОГ И МОГУЋЕГ	103
--	-----

Бране Микановић САВРЕМЕНА ШКОЛА У ДРУШТВУ ЗНАЊА	111
--	-----

Радивоје Кулић СМИСАО И ЗНАЧАЈ ЉУДСКОГ КАПИТАЛА КАО РАЗВОЈНОГ РЕСУРСА	127
---	-----

Живорад Миленовић САМОСТАЛНО УЧЕНИЧКО ИСТРАЖИВАЊЕ У НАСТАВИ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ	143
---	-----

Петар Рајчевић (ДЕ)ХУМАНИЗОВАЊЕ ЛИЧНОСТИ УЧЕНИКА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	159
---	-----

Небојша Мацановић ДРУШТВО ЗНАЊА И КРИМИНОГЕНА ИНФИЦИРАНОСТ ДРУШТВА И ПОЈЕДИНЦА.....	175
---	-----

Марија Јовановић, Весна Минић ПРИМЈЕНА ПРОБЛЕМСКЕ НАСТАВЕ У НАСТАВНОЈ ПРАКСИ ДРУШТВА КОЈЕ УЧИ	193
---	-----

Бисера Јевтић (НЕ)ЕФИКАСНОСТ ПОДСТИЦАЊА ПРОСОЦИЈАЛНОСТИ.....	205
---	-----

Милица Смиљанић УЛОГА УЧИТЕЉА У РАЗВОЈУ ХУМАНЕ СТРАНЕ ЛИЧНОСТИ УЧЕНИКА	225
--	-----

Бранка Ковачевић САМОАКТУЕЛИЗАЦИЈА ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА У САВРЕМЕНОЈ УНИВЕРЗИТЕТСКОЈ НАСТАВИ.....	245
--	-----

ФИЛОЗОФИЈА

Сретен Петровић РАЗВОЈ ЕСТЕТИЧКОГ ЗНАЊА И НАПРЕДАК УМЕТНОСТИ	257
--	-----

Богомир Ђукић ПРИРОДА И КАРАКТЕР САВРЕМЕНОГ ЗНАЊА.....	269
---	-----

Мирослав Дринић ПИТАЊЕ О АНТИХУМАНИЗМУ КАО ПОКРЕТАЊЕ ПИТАЊА О СМISЛУ БИТКА ИЗВАН МЕТАФИЗИЧКОГ ХОРИЗОНТА	285
--	-----

Светозар Богојевић ИНСТИТУЦИЈА И ЉУБАВ НА ПУТУ ОД РАСЦЕПЉЕНОСТИ ЧОВЕКА КА ТОТАЛИТЕТУ ЛИЧНОСТИ.....	307
--	-----

Саша Лакета	
ХАЈДЕГЕРОВА КРИТИКА ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНОГ ЈА.....	331
Жељко Шкуљевић	
Κοινωνία: ЗНАЊЕ КАО (НЕ)ЗНАЊЕ	343
Александар М. Петровић	
ОПШТОСТ И ПОЈЕДИНАЦ У ДАНАШЊЕМ ДРУШТВУ	
ЗНАЊА – ЗНАЊЕ У ЗАОКРУЖЕНОСТИ ФОРМАЛНОГ И	
САДРЖАЈНОГ МИСАОНОГ СТАНОВИШТА	349
Бранимир Куљанин	
ПОСТМОДЕРНИСТИЧКА ДЕ(КОН)СТРУКЦИЈА	
ЛИЧНОСТИ И ДРУШТВА.....	365
Горан Стојановић	
СХВАТАЊЕ ЧОВЈЕКА У ШЕЛЕРОВОЈ	
ФУНДАМЕНТАЛНОЈ АНТРОПОЛОГИЈИ	385
Немања Ђукић	
ИНСТРУМЕНТАЛИЗАЦИЈА ОБРАЗОВАЊА КАО	
ДЕРЕГУЛАЦИЈА ЛИЧНОСТИ	401
Милијана Сладојевић-Малеш	
СЛОБОДНИЈИ НЕГО ШТО ОСЈЕЋАМО.	
МОГУЋЕ ЧИТАЊЕ СЛОБОДЕ КОД ФУКОА	419
Наташа Вилић	
СТРАНПУТИЦЕ (САВРЕМЕНЕ) ЕСТЕТИКЕ	
(„ЕСТЕТИЗИРАЊЕ” И ЕСТЕТИКА)	429
ПСИХОЛОГИЈА	
Срђан Душанић, Николина Душанић	
ЛИЧНОСТ У КОНТЕКСТУ РЕЛИГИЈСКЕ	
СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ И ДРУШТВЕНИХ ПРОМЈЕНА	439
Милица Дробац	
МУДРОСТ У ШКОЛИ, МУДРИЈЕ ДРУШТВО	
(ТЕОРИЈСКИ ПРИКАЗ WICS МОДЕЛА ЗА	
РАЗВОЈ ДАРОВИТОСТИ)	453
Наташа Зрнић, Сузана Вујадиновић, Ранка Ђунић	
ПОВЕЗАНОСТ ИЗМЕЂУ ДИМЕНЗИЈА АФЕКТИВНЕ	
ВЕЗАНОСТИ И СТИЛОВА ФЛЕРТОВАЊА	465

Ивана Вуковић ИСПИТИВАЊЕ РАЗУМИЈЕВАЊА ЕМОЦИЈА КОД ДЈЕЦЕ УЗРАСТА ПЕТ И ОСАМ ГОДИНА ПОМОЋУ ВЕРБАЛНОГ И СЛИКОВНОГ МАТЕРИЈАЛА	485
--	-----

Марија Ђундић, Дејан Кантар ОДНОС АФЕКТИВНЕ ВЕЗАНОСТИ И КВАЛИТЕТА ПРИЈАТЕЉСТВА НА ИНТЕРНЕТ ДРУШТВЕНИМ МРЕЖАМА	511
--	-----

ИСТОРИЈА

Горан Латиновић ПОТРЕБА ЗА УВОЂЕЊЕМ ИСТОРИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КАО ОБАВЕЗНОГ ПРЕДМЕТА НА СТУДИЈСКИМ ПРОГРАМИМА ИСТОРИЈЕ НА УНИВЕРЗИТЕТИМА У БАЊАЛУЦИ И ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ	535
---	-----

Аранђел Смиљанић ПУТЕВИ И СТРАНПУТИЦЕ КРАЈИШКЕ ИСТОРИЈЕ.....	541
---	-----

Борис Бабић ГРЕШКЕ И ЗАБЛУДЕ О СРПСКОЈ СРЕДЊОВЈЕКОВНОЈ ИСТОРИЈИ У САВРЕМЕНОЈ ФЕЉТОНИСТИЦИ	557
---	-----

Глигор Самарџић ОД УТРОБЕ ДО СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ У АНТИЦИ (ЦРТИЦА О ОБРАЗОВАЊУ И ВАСПИТАЊУ)	565
--	-----

Живко Секулић МУЗЕЈСКА ИЗЛОЖБА У ФУНКЦИЈИ ДРУШТВА ЗНАЊА И БОГАЂЕЊА ЉУДСКЕ ЛИЧНОСТИ	583
--	-----

Бошко М. Бранковић ИСТОРИЈСКА НАУКА У СЛУЖБИ ПОЛИТИКЕ.....	595
---	-----

Марија Ђундић
Дејан Кантар

ОДНОС АФЕКТИВНЕ ВЕЗАНОСТИ И КВАЛИТЕТА ПРИЈАТЕЉСТВА НА ИНТЕРНЕТ ДРУШТВЕНИМ МРЕЖАМА

Апстракт: Проблем овог истраживања јесте утврдити који обрасци афективне везаности успостављају најквалитетније односе са пријатељима у виртуелним друштвеним заједницама, те одредити фреквенцију склапања пријатељстава на овим мрежама код особа које припадају различитим обрасцима. Пригодан узорак чини 309 испитаника који посједују профил на једној или више интернет друштвених заједница – 78 мушких и 231 женски испитаник, просјечног узраста 24,5 година. Инструменти кориштени у истраживању су Упитник за процјењивање партнерских односа – RQ и Упитник за испитивање квалитета пријатељских веза са виртуелним пријатељима – МД, који је направљен за потребе истраживања. Број виртуелних пријатеља добијен је преко одговора на питање: *Колико отприлике имате виртуелних пријатеља?* Резултати указују да постоји маргинална значајност ($p = .070$) у просјечној вриједности квалитета виртуелног пријатељства између испитаника различитих образаца афективне везаности. Та разлика је значајна ($p = .023$) између испитаника избјегавајућег обрасца, који имају најнижу просјечну вриједност, и бојажљивог, који имају највишу просјечну вриједност квалитета виртуелног пријатељства. Између испитаника који припадају различитим обрасцима постоје разлике у просјечном броју виртуелних пријатеља, али оне нису значајне ($p = .921$).

Кључне ријечи: обрасци афективне везаности, квалитет виртуелног пријатељства, број виртуелних пријатеља.

Увод

Афективна везаност према мишљењу творца овог појма, Џона Болбија, представља специфичан, неравноправан однос који се у најранијем дјетињству формира између мајке и дјетета и траје цијели животни вијек. Болби сматра да на основу свакодневних, понављаних искустава са мајком, у зависности од мајчине респонзивности, бриге и квалитета њених одговора, дијете гради представу о себи као бићу које је, мање или више, вриједно мајчине пажње, а уједно гради и представу о мајци као особи која је доступна (или није) када му је потребна. Дакле, кроз интеракцију са мајком, дијете ће формирати когнитивно-афективне структуре које настају као одраз бихејвиоралних образаца. Те структуре представљају основу за акцију у ситуацијама афективног везивања и олакшавају ендогену регулацију вриједности, а називају се унутрашњи радни модели. *Модел себе* представља скуп очекивања и вјеровања дјетета о самом себи, док *модел других* представља скуп вјеровања и очекивања дјетета у односу на друге. Ако се дјетету битне особе генерално показују као топле, осјећајне и досљедно доступне, оно учи да на друге може рачунати када је то потребно. Према томе, дијете које расте у таквој средини највјероватније ће упознати свијет са сигурношћу, започињати топле и отворене односе с другима, налазећи утјеху у сазнању да је старатељ потенцијално на располагању. Међутим, несигурно ће дијете своје понашање вјероватно регулисати или прекомјерним захтјевима пажње и њежности или, настојећи да достигне висок степен независности, повлачењем од других. Будући да су радни модели релативно отпорни на промјене, дјеца се, и када одрасту, ослањају на претходна искуства, те на устаљен начин ступају у везу са другим људима. Дакле, рано формирани модели везаности представљају трајни капитал особе који се одржава током цијелог животног вијека и утиче на обликовање свих будућих релација (Стефановић Станојевић, 2005).

Већ у првој години живота већина се дјеце везује за више од једне фигуре. То су најчешће други родитељ, старији брат и сестра, бака, дјед и други блиски рођаци (Ainsworth, 1991; према Вукелић Басарић, 2010). Како дијете сазријева, мрежа афективних веза и даље се проширује. Наиме, током адолесценције и касније, пријатељи и партнери постепено постају важни извори емоционалне подршке и тражења близине (Freeman & Brown, 2001; Hazan & Zeifman, 1994; према Вукелић Басарић, 2010). Богате мреже афективних односа хијерархијски су уређене и служе различитим функцијама везаности (Doherty & Feeney, 2004).

На основу Болбијевих теоријских претпоставки да постоје два типа унутрашњих радних модела (модел себе и модел другог) и да се сваки модел може представити као позитиван и негативан, Ким Бартоломеј је 1990. године формулисала четворокатегоријалан модел везаности адолесцената и одраслих. Факторском анализом идентификовала је димензије које се налазе у основи ових модела – димензију одбацивања и димензију анксиозности. Димензија одбацивања или (не)способност за блискост на једном полу има прихватање, а на другом одбацивање блискости, и репрезентује унутрашњи радни модел других, док димензија анксиозности на једном полу има ниску, а на другом високу анксиозност, и репрезент је унутрашњег радног модела себе. Укрштањем добијених димензија и њихових поларитета добијају се четири главна стила везаности: *сигурни*, *избјегавајући*, *преокутирани* и *бојазљиви стил везаности* (Стефановић Станојевић, 2005).

Сигурни образац одређује позитиван модел себе и позитиван модел других (ниска анксиозност и ниско избјегавање). Добра слика о себи и другима даје шансу особама овог типа да граде аутентичне, отворене партнерске односе.

Избјегавајући образац карактерише позитиван модел себе и негативан модел других (ниска анксиозност и високо избјегавање). Позитивна слика о себи, уз негативну слику других, чини да ове особе виде себе толико супериорним да их то онемогућава у развијању квалитетних партнерских односа. Њихове везе најчешће су краткотрајне и површне.

Преокутирани образац одређен је негативним моделом себе и позитивним моделом других (висока анксиозност и ниско избјегавање), те због тога особе овог типа полазе са позиције мање вриједности сопствене личности. У партнерску везу се инвестирају претјерано, очекујући да ће квалитети партнера на основу интензивне везаности надокнадити њихове личне мањкавости. Њихове партнерске везе склоне су симбиози, драматичне су и често упаковане у романтичну причу о правој љубави која не зна за границе.

Бојазљиви образац партнерске везаности дефинисан је негативним моделом себе и негативним моделом других (висока анксиозност и високо избјегавање). Због тога су особе са овим обрасцем високо зависне од других, а кроз однос са другима траже потврду сопствене вриједности. Истовремено, због негативних очекивања од других, оне су склоне избјегавању блискости како би избјегле бол због потенцијалног губитка и одбацивања. Њихове партнерске везе ријетке су и хаотичне.

Емпиријском провјером вриједности модела, Ким Бартоломеј је дошла до закључка да је модел примјенљив и за блиске вршњачке односе везаности, као и за искуства везаности у породици (Стефановић Станојевић, 2005).

Као што је већ речено, и пријатељи представљају потенцијално важне фигуре афективног везивања. Пријатељски односи се од пубертета дефинишу на основу заједничких интереса, времена проведеног заједно и узајамне емоционалне подршке. Пријатељи постају особе од повјерења, с којима се дијели потреба за интимношћу, близином и самопоштовањем. Сматра се да пријатељство пружа четири врсте подршке. Прво и најважније је социјално дружење, које се манифестује у заједничким активностима. Друго, пријатељство пружа информативну подршку која помаже разумијевању нечега што претходно можда није имало смисла. Треће, учествовањем у изградњи вриједносног система, пријатељи нуде подршку у самовредновању и прихватању властитих емоција. И као четврто, пријатељство даје инструменталну подршку у облику материјалних предмета или услуга које ће побољшати квалитет живота (Rosen, 2007). Дакле, у контексту блиских пријатељских веза могу се препознати елементарне карактеристике афективне везе: жеља за одржавањем близине, извор подршке и осјећања сигурности. Сепарациони протест може се препознати у упорном инсистирању младих да се не одвајају од својих пријатеља, док се туговање због губитка пријатеља препознаје у интензивном процесу жаловања (Вукелић Басарић, 2010). Развојем интернета, један од начина успостављања и одржавања пријатељских веза постала је интеракција посредством друштвених мрежа. Ријеч је о бесплатним онлајн сервисима који корисницима омогућавају разноврсне видове комуникације са свијетом и могућност властите презентације, бесплатно постављање видео-снимака, фотографија, писање блогова, играње разних игрица и друге активности. Поред информативне и забавне црте, интернет странице овога типа имају и психолошко-емотивне обресе, јер су чланови друштвене мреже активни учесници у њиховом креирању. Посредством интернет друштвених мрежа омогућено је да се различити обрасци друштвености из реалног свијета репродукују и у виртуелном окружењу. Наиме, резултати истраживања Бодроже и сарадника (2008) показали су да је виртуелни свијет у извјесној мјери пресликани реални свијет у којем постоје различити видови понашања и динамика слична реалној: склапање пријатељстава, дружење и комуникација, изграђивање личног идентитета, самопрезентација, али и страхови и стрепње и настојања да се сопствени проблеми ријеше, или да се од њих побјегне. Дакле, односи у виртуелном свијету формирају се и одржавају на сличан начин као и у реалном. Данас се та два свијета међусобно не искључују, већ је виртуелни свијет постао дио свакодневице (Carter, 2005). Најпознатије свјетске интернет друштвене мреже су: Facebook, MySpace и Twitter, а међу њима Facebook има највећи број корисника.

Проблем

С обзиром на свеprisутност интернета у друштвеној сфери живота, учинило нам се занимљивим испитати како се обрасци афективне везаности одражавају на учешће младих у друштвеним заједницама. У литератури о афективној везаности која нам је била доступна нисмо наишли на податке о односу ове двије варијабле, тако да наше истраживање представља пилот истраживање које указује на нека нова питања афективног везивања у контексту пријатељских односа посредованих виртуелним заједницама.

Проблем овог истраживања јесте утврдити који обрасци успостављају најквалитетније односе са пријатељима у виртуелним друштвеним заједницама, те одредити фреквенцију склапања пријатељстава на овим мрежама код особа које припадају различитим обрасцима афективне везаности.

Циљ

Пошто је ријеч о пилот истраживању, теоријски циљ јесте открити да ли постоје правилности у одржавању пријатељских односа и комуникацији у виртуелним заједницама код особа истих образаца афективне везаности.

Хипотезе

Како рано формирани модели везаности представљају трајни капитал особе који се одржава током цијелог животног вијека и утиче на обликовање свих будућих релација, сматрамо да постоји разлика између сигурног и несигурних образаца афективне везаности у процјени квалитета пријатељских веза и броју пријатеља на интернет друштвеним мрежама. Наиме, претпостављамо да, у поређењу са особама које су несигурно везане, особе које имају сигурни образац везаности процјењују своје пријатељске везе на интернет друштвеним мрежама као квалитетније. С обзиром на то да такве особе отвореније приступају успостављању односа с другима, претпостављамо да ће оне имати и већи број виртуелних пријатеља.

Метод

Варијабле

Независна варијабла је *образац афективне везаности*. То је варијабла са четири категорије – једним сигурним и три несигурна обрасца (избјегавајући, преокупирани и бојажљиви), дефинисана Упитником за процјењивање партнерских односа – RQ (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Зависне варијабле су *процјена квалитета пријатељских веза на интернет друштвеним мрежама*, добијена Упитником за испитивање квалитета пријатељских веза са виртуелним пријатељима – МД, и *број виртуелних пријатеља*. Обје варијабле су нумеричке. Број виртуелних пријатеља добијен је преко одговора на питање: *Колико отприлике имате виртуелних пријатеља?*

Нацрт

Као што је већ речено, *образац афективне везаности* независна је категоричка варијабла, док су *процјена квалитета пријатељских веза на интернет друштвеним мрежама* и *број виртуелних пријатеља* зависне нумеричке варијабле. Будући да се у овом истраживању радило с једном независном и двије зависне варијабле, ријеч је о једнофакторском биваријантном нацрту. Такође, с обзиром на статистичке поступке анализе података који се могу примијенити на варијаблама овог типа, нацрт је факторијални, односно варијансни.

Узорак

У овом истраживању циљна група биле су особе које посједују профил на једној или више интернет друштвених заједница (нпр. Facebook, Twitter, MySpace, Friendster, Netlog и др.), преко којих успостављају пријатељске релације. С обзиром на такву циљну групу, упитници су били постављени прво на Фацебоок друштвеној мрежи, са које су даље прослијеђене на остале виртуелне заједнице, па су их на тај начин су могла попунити сва заинтересована лица. Овим путем добијен је пригодан узорак којег чини 309 испитаника – 78 мушких и 231 женски испитаник, просјечног узраста 24,5 година.

Инструменти

Инструменти који су кориштени у истраживању су: Упитник за процјењивање партнерских односа – RQ и Упитник за испитивање квалитета пријатељских веза са виртуелним пријатељима – МД.

Упитник за процјењивање партнерских односа – RQ креирали су Ким Бартоломеј и Леонард Хоровиц 1991. године према четворокатегоријалном теоријском моделу који је развила и емпиријски провјерила Бартоломеј.

Инструмент се састоји од четири описа, по једног за сваки од четири теоријски описана обрасца афективне везаности. Испитаници бирају један који их, по њиховој процјени, најбоље описује, а такође и сваки опис рангирају на скали од 1 (у потпуности не важи за мене) до 7 (у потпуности важи за мене). На основу података са овог инструмента добијају се континуирани скорови за двије димензије унутрашњег радног модела афективне везаности. *Модел себе* се израчунава тако што се саберу скорови заокружени на обрасцима који имају позитиван модел себе (*сигурни* и *избјегавајући*), па се од те вриједности одузму скорови на обрасцима који имају негативан модел себе (*бојажљиви* и *преокупирани*). *Модел других* добија се сабирањем скорова на обрасцима који имају позитиван модел других (*сигурни* и *преокупирани*), а онда се од те вриједности одузму скорови на обрасцима који имају негативан модел других (*избјегавајући* и *бојажљиви*). На тај начин, комбинацијом ова два сора, добија се образац афективне везаности појединца.

Тест-ретест поузданост RQ упитника креће се у распону од .49 до .71 (Scharfe & Bartholomew, 1994, према Bailey & Snell, 2005).

Упитник за испитивање квалитета пријатељских веза са виртуелним пријатељима – МД креирали су аутори за потребе овог истраживања, а чини га скала Ликертовог типа од 17 питања са 5 нивоа прихватања тврдњи (*уопште се не слажем, не слажем се, дјелимично се слажем, слажем се, у потпуности се слажем*). Она у основи мјери степен слагања са тврдњама које описују одређене релације према виртуелним пријатељима.

Поузданост инструмента износи .876 (Cronbach's Alpha).

Поступак

Преко Facebook друштвене мреже аутори су објавили линк путем којег су сви заинтересовани могли да попуне онлајн упитник. Поред упутства о сврси и карактеристикама упитника, аутори су замолили пријатеље

на тој друштвеној мрежи да објаве линк на својим Facebook и профилима на другим мрежама које користе, те да позову своје пријатеље да попуне и даље прослиједе овај упитник. Објава овог линка на профилима аутора понављала се више пута у периоду од јануара до јуна 2011. године. Сваки потпуно попуњен упитник аутоматски је сачуван у базу која је након прикупљања података пребачена у статистички програм за обраду података.

Обрада података

За обраду добијених података користили смо SPSS пакет. Мјере дескриптивне статистике представљене су просјечним бројем виртуелних пријатеља и просјечном вриједности квалитета виртуелног пријатељства за читав узорак, те за сваки образац афективне везаности посебно. Утврђене су значајности разлика аритметичких средина за број виртуелних пријатеља, квалитет пријатељства и узраст с обзиром на образац афективне везаности и пол. Поред тога, кориштен је Спирманов коефицијент корелације како би се утврдило да ли постоји и каква је повезаност између варијабли *број виртуелних пријатеља*, *вриједност квалитета виртуелног пријатељства* и *узраст*. За МД упитник квалитета виртуелног пријатељства, који је кориштен у истраживању, израчунат је коефицијент поузданости (Cronbach's Alpha).

Резултати

У истраживању је учествовало 309 испитаника – 78 мушког и 231 женског пола. Процентуално изражено, овај однос износи 25,2% према 74,8%. Просјечан узраст испитаника је 24,5 година. Узрасна и полна структура узорка представљене су у Табели 1.

Табела 1 – Узрасна и полна структура узорка

Пол	Број испитаника	%	Просјек година
Мушки	78	25,2	25
Женски	231	74,8	24
Укупно	309	100	24,5

Табела 2 – Дистрибуција образаца афективне везаности

Образац	Број испитаника	%
Сигурни	109	35,3
Избјегавајући	88	28,5
Преокупирани	38	12,3
Бојажљиви	74	23,9
Укупно	309	100

Као што се из Табеле 2 види, од укупно 309 испитаника највише их припада сигурном обрасцу (35,3%), затим избегавајућем (28,5%) и бојажљивом (23,9%), док их најмање припада преокупираном обрасцу (12,3%). Када се резултати добијени преко формуле за израчунавање образаца упореде са самоописима испитаника (Табела 2.1), уочавају се извјесна одступања. Иако су ове двије дистрибуције идентичне према заступљености образаца, оне се разликују према броју испитаника који припадају одређеним обрасцима. Према самоопису, сигурном обрасцу припада 48,2% испитаника, избегавајућем 23,3%, бојажљивом 16,2%, а преокупираном 12,3%.

**Табела 2.1 – Дистрибуција образаца афективне везаности
према самоопису испитаника**

Образац	Број испитаника	%
Сигурни	149	48,2
Избјегавајући	72	23,3
Преокупирани	38	12,3
Бојажљиви	50	16,2
Укупно	309	100

Највећа одступања између добијених и самопроцијењених образаца уочавају се код сигурних и бојажљивих. Могло би се закључити да дио испитаника који припада бојажљивом обрасцу себе жели представити у бољем свјетлу, па изјављује да је сигурно везан. Међутим, из Табеле 2.2, која се налази у прилогу, може се видјети да неподударања између процијењених

образаца и самоописа постоје код свих група, те да су значајна на нивоу .01 (табела 2.3 у прилогу). Сигурнима се сматра 34% испитаника за које је процијењено да су избјегавајући, 26% оних који су заправо преокупирани, а само 20% оних који су бојажљиви. Осим тога, 27% испитаника који су себе процијенили као избјегавајуће заправо су бојажљиви.

Иако постоје значајна неподударања између двије дистрибуције, одлучили смо у даљој обради користити дистрибуцију процијењених образаца због природе мјерног инструмента и, самим тим, веће контроле над бирањем социјално пожељних описа.

Табела 3 – Процентуални приказ расподеле образаца по полу

Образац	Пол	
	Мушки	Женски
Сигурни	26,9%	38,1%
Избјегавајући	19,2%	31,6%
Преокупирани	23,1%	8,7%
Бојажљиви	30,8%	21,6%
Укупно	100%	100 %

Табела 3.1 – Хи-квадрат тест за варијабле образаца афективне везаности и пол

	Вриједност	Степени слободе	р
Пирсонов χ^2	17.082	3	.001

Из табела 3 и 3.1 види се да постоје значајне разлике у дистрибуцији образаца између испитаника мушког и женског пола ($\chi^2(3) = 17.082$, $p < .01$). Може се видјети да је скоро трећина мушких испитаника бојажљиво везана, а затим слиједе сигурни, зависни и на крају избјегавајући, док је код женских испитаника расподела потпуно другачија – највише је сигурно везаних, затим избјегавајуће и бојажљиво, а најмање је зависно везаних. Оваква дистрибуција је неочекивана јер је у доста истраживања код нас и у свијету, а посебно у оним у којим је кориштен RQ инструмент, утврђено да мушкарци предњаче у избјегавајућем, а жене у зависном стилу афективног

везивања (Половина, 2005, Schmitt и сар. 2003, Bartholomew, 1991, све према Никић и Травица, 2007; Димитријевић и сар. 2011). У односу на испитанике мушког, испитаници женског пола су више сигурно и избегавајуће, а мање преокупирано и бојажљиво везани.

Табела 4 – Мјере дескриптивне статистике за варијаблу број виртуелних пријатеља с обзиром на пол

Пол	Број виртуелних пријатеља			
	Просјек	Медијана	Најмањи	Највећи
Мушки	269	200	0	1500
Женски	314	200	0	7000
Укупно	303	200	0	7000

Испитаници су, како се из Табеле 4 може видјети, наводили да имају од 0 до 7000 виртуелних пријатеља. Овај податак је занимљив с обзиром на то да је испитивање спроведено путем интернет друштвених мрежа, те није могуће да било који испитаник нема ниједног виртуелног пријатеља. Иако је дефиниција виртуелног пријатељства постављена на почетку упитника, очигледно је да су се неки испитаници руководили личним тумачењем и под појмом виртуелни пријатељ подразумијевали само особе које су упознали путем интернет друштвених мрежа, а које не познају у реалном животу. То се јасно може видјети и из појединих коментара које су остављали након попуњавања упитника:

Хоћу само да напишем да, када сте тражили број виртуелних пријатеља, ја сам ставила отприлике цифру, али то су људи које не познајем лично, остале у то нисам убрајала. По мени су виртуелни пријатељи само они које нисам лично упознала.

Испитаници женског пола у просјеку имају нешто већи број виртуелних пријатеља. Ова разлика није статистички значајна (Табела 4.1 у прилогу), а вјероватно је настала као посљедица екстремних вриједности, на шта указује и једнака медијана за обје групе испитаника.

Резултати из Табеле 5 указују да постоји ниска негативна повезаност између варијабли *број виртуелних пријатеља* и *узраст*, што говори да млађи испитаници у просјеку имају већи број пријатеља, те да се тај број смањује с годинама.

Табела 5 – Корелације између варијабли број виртуелних пријатеља и узраст испитаника

Спирманов коефицијент корелације	-.145
р	.011

Уколико се, с друге стране, посматра број виртуелних пријатеља према обрасцима афективне везаности, уочава се да код испитаника који припадају различитим обрасцима постоје разлике у просјечном броју виртуелних пријатеља (Табела 6), али те разлике нису статистички значајне (Табела 6.1 у прилогу).

Табела 6 – Просјечан број виртуелних пријатеља с обзиром на образац афективне везаности

		Број виртуелних пријатеља
Образац	Сигурни	294
	Избјегавајући	220
	Преокупирани	279
	Бојажљиви	426

Што се тиче квалитета виртуелног пријатељства, испитаници мушког пола у просјеку су пријатељства на интернет друштвеним мрежама процјењивали квалитетнијим него испитаници женског пола (Табела 7), добијена разлика статистички је значајна на нивоу .05 (Табела 7.1 у прилогу). Повезаност квалитета виртуелног пријатељства и узраста не постоји (Табела 7.2).

Табела 7 – Мјере дескриптивне статистике за варијаблу вриједност квалитета виртуелног пријатељства

Пол	Вриједност квалитета виртуелног пријатељства			
	Просјек	Медијана	Најмањи	Највећи
Мушки	37	36	17	64
Женски	34	34	17	68
Укупно	35	34	17	68

Табела 7.2 – Корелације између варијабли вриједност квалитета виртуелног пријатељства и узраст испитаника

Спирманов коефицијент корелације	.035
p	.536

Табела 8 – Просјечна вриједност квалитета виртуелног пријатељства с обзиром на образац афективне везаности

Образац	Просјек
Сигурни	34.13
Избјегавајући	33.22
Преокупирани	36.84
Бојажљиви	36.97
Укупно	34.88

Табела 8.1 – Значајност разлика аритметичких средина квалитета виртуелног пријатељства с обзиром на образац афективне везаности (ANOVA)

	Степени слободе	F	p
Вриједност квалитета виртуелног пријатељства *	3	2.374	.070
Образац			

Из табела 8, 8.1, те 8.2 (која се налази у прилогу) може се закључити да постоји маргинална значајност у просјечној вриједности квалитета виртуелног пријатељства између испитаника различитих образаца афективне везаности. Та разлика је значајна између испитаника избегавајућег обрасца, који имају најнижу просјечну вриједност, и бојажљивог, који имају највишу просјечну вриједност квалитета виртуелног пријатељства.

Табела 9 – Коефицијент корелације између вриједности квалитета виртуелног пријатељства и броја пријатеља

Спирманов коефицијент корелације	.140
r	.014

Вриједност квалитета виртуелног пријатељства и броја пријатеља у веома су слабој, али значајној корелацији (Табела 9), што говори да испитаници који имају већи број пријатеља процјењују своја пријатељства као незнатно квалитетнија.

Дискусија

С обзиром на то да виртуелни свијет у извјесној мјери представља пресликани реални свијет у којем се односи формирају и одржавају на сличан начин као и у реалном, циљ овог истраживања био је утврдити да ли постоје специфичности у одржавању пријатељских односа и комуникацији на интернет друштвеним мрежама код особа које припадају различитим обрасцима афективне везаности.

Претпоставка да особе које припадају сигурном обрасцу процјењују своје везе са виртуелним пријатељима квалитетнијим у односу на несигурне образце афективне везаности није потврђена. Према резултатима које смо добили, своје виртуелне односе квалитетнијим процјењују преокупирани и бојажљиви испитаници, тј. особе које имају формиран негативан модел себе. Осјећај мање вриједности, изражена потреба за припадањем и потврђивањем, те страх од одбацивања вјероватно су мотиви који ове особе подстичу да се више улажу у виртуелна пријатељства, а у којима имају већи степен контроле у одржавању блискости. Иако у доступној литератури нисмо наишли на истраживања која говоре о квалитету пријатељских односа код особа са различитим обрасцима афективне везаности у реалном свијету, претпостављамо да би се добили слични резултати, тј. да особе које себе

доживљавају негативно имају склоност да друге, а тиме и везе са њима, доживљавају позитивнијим и значајнијим. Повезујући ово са добијеном дистрибуцијом образаца¹, у којој фреквенција сигурног обрасца одступа од уобичајених, може се претпоставити да су несигурно везани више присутни или бар више активни на интернет друштвеним мрежама него сигурни, те да, у складу с тим, и пријатељства која одржавају овим путем доживљавају као значајнија и квалитетнија. Из групе несигурно везаних издвајају се избјегавајући, који у просјеку имају најмањи број пријатеља и односе са њима доживљавају најмање квалитетнима. Овај налаз је очекиван, пошто особе које припадају избјегавајућем обрасцу немају повјерења у друге људе и више су окренуте самима себи. Будући да се процјена квалитета виртуелног пријатељства углавном заснивала на поређењу са квалитетом реалног, могло би се закључити да особе са сигурним обрасцем дискриминишу ове двије групе пријатеља, те да не приступају са истим очекивањима и улагањима једнима и другима. Сигурно везани вјероватно имају више задовољавајуће пријатељске односе у реалном животу, па им не треба компензација путем виртуелних друштвених заједница. Ови аргументи могли би објаснити и нашу другу хипотезу. Наиме, претпоставка да ће испитаници са сигурним обрасцем у просјеку имати већи број пријатеља такође није потврђена. Према добијеним резултатима, највећи број виртуелних пријатеља имају испитаници са бојажљивим стилем афективне везаности. Склоност везивању и контроли у односима, а истовремено страх од блискости због потенцијалних губитака, могући су разлози зашто они у поређењу с другим обрасцима наизглед имају богате пријатељске мреже. Виртуелне друштвене заједнице идеално су мјесто за њих јер ту могу без великог ризика од одбацивања склапати пријатељства и одржавати их на начин који њима највише одговара, а да притом не буду директно суочени са евентуалним критикама и осудама.

Након анализе добијених резултата с обзиром на обрасце афективне везаности, важно је осврнути се и на процјене квалитета и број виртуелних пријатељстава код испитаника различите старосне доби и пола. Утврђено је да, у односу на млађе испитанике, старији имају мањи број виртуелних пријатеља, али у процјени квалитета тих односа код млађих и старијих испитаника нема разлике. Овакви подаци могли би се објаснити чињеницом да млађи испитаници похађајући средње школе и факултете долазе у контакт с већим бројем људи и отвореније им приступају. Они највјероватније имају

¹ Занимљив је и податак да и добијена дистрибуција образаца по полу одступа од уобичајених. Наиме, утврђено је да су након сигурног обрасца код жена најучесталији избјегавајући, а код мушкараца бојажљиви и преокупирани. Овакву расподелу приписујемо специфичности популације – корисницима интернет друштвених мрежа. У досадашњим истраживањима испитиване су популације које ступају у реалне односе.

блаже критеријуме кад су у питању односи са другима него старији, који су знатно захтјевнији, па самим тим мањи број људи задовољава њихове критеријуме. Резултат који смо добили, а према којем мушкарци своја виртуелна пријатељства процјењују квалитетнијим, донекле је очекиван. Наиме, налази пријашњих истраживања (Tamrabolon, 2005) говоре да жене стварају искренија и квалитетнија реална пријатељства. Самим тим, жене због својих виших стандарда квалитета опрезније приступају оцјењивању пријатељских односа, док мушкарци томе прилазе површније и склони су давању високих оцјена гдје не постоји реална утемељеност за то.

* * *

Како у реалном свијету особе са сигурним и несигурним обрасцима на различит начин приступају успостављању односа, претпоставили смо да ће ове разлике у приступу одразити и на виртуелне пријатељске односе. Међутим, резултати овог истраживања нису потврдили наша очекивања. С друге стране, може се закључити да су интернет друштвене заједнице пружиле могућност особама које имају формиране несигурне обрасце, првенствено избјегавајуће везаним женама и бојажљиво везаним мушкарцима, да успостављају односе који одговарају њиховим очекивањима и улагањима.

Приликом одговарања на постављене хипотезе, појавиле су се неке нове дилеме и питања на која би одговоре могла дати нека будућа истраживања. Било би добро испитати мотиве склапања и одржавања пријатељстава на интернет друштвеним мрежама код припадника различитих образаца афективне везаности. У овом истраживању нису пронађене неке значајне разлике у броју и квалитету виртуелних пријатељства код испитаника са различитим обрасцима афективне везаности, али сматрамо да би се до другачијих резултата можда дошло употребом другог инструмента за процјену образаца афективне везаности, ограничавањем старосне доби, тј. испитивањем одређеног узраста, дубљим упоређивањем квалитета виртуелног и реалног пријатељства, прикупљањем узорка на другачији начин и сл.

Иако овим истраживањем нису утврђене очекиване разлике, оно може представљати полазиште за нова истраживања у вези са овим питањем која би, ако се у обзир узму наведене сугестије, дошла до неких другачијих резултата или евентуално потврдила наше. Пошто комуникација виртуелним путем представља један од најзначајнијих видова комуникације данас, испитивања виртуелних односа дају вриједан допринос потпунијем разумијевању социо-емоционалног развоја и функционисања појединца у савременом свијету.

Литература

- Bailey, D. P. & Snell W. E. (2005). *The Effects of Romantic Perfectionism on Disclosure in Romantic Relationships*. Преузето 10. 5. 2012. са:<http://www.kon.org/urc/v4/bailey.html>
- Bartholomew, K. & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226–244.
- Бодрожа, Б., Јовановић, С. & Попов, Б. (2008). Латентна структура понашања у виртуелним друштвеним заједницама и његове релације са социјалном анксиозношћу. *Примењена психологија*, 1, 19–35.
- Carter, D. (2005). Living in virtual communities: An ethnography of human relationships in cyberspace. *Information, Communication & Society*, 8, 148–167.
- Димитријевић, А., Ханак, Н. & Милијевић, С. (2011). Психолошке карактеристике будућих помагача: емпатичност и везаност студената психологије. *Психологија*, 44, 97–115.
- Doherty, N.A. & Feeney, J.A. (2004). The composition of attachment networks throughout the adult years. *Personal Relationships*, 11, 469–488.
- Никић, Г. & Травица, В. (2007). Примена теорије афективног везивања у проучавању партнерских односа. *Зборник радова: Афективно везивање (теорије, истраживање, терапије)*. Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, 133–148.
- Половина, Н. (2005). Теорија осећајног везивања: преглед истраживања. Београд: *Зборник Института за педагошка истраживања*, 37, 57–81.
- Стефановић Станојевић, Т. (2002). Блиске партнерске везе. *Психологија*, 35, 3–23.
- Стефановић Станојевић, Т. (2005). *Емоционални развој личности*. Ниш: Просвета.
- Rosen, L. D. (2007). *Me, MySpace, and I: Parenting the Net Generation*. New York: Palgrave Macmillan.
- Tampubolon, G. (2005). *Fluxes and constants in the dynamics of friendships*. Swindon: ESRC.

Вукелић Басарић, М. (2010). *Промена хијерархије афективне везаности адолесцената и релације са психосоцијалном адаптацијом*. Нови Сад: Филозофски факултет. Необјављена докторска дисертација.

Прилози

Упитник за испитивање квалитета пријатељских веза са виртуелним пријатељима – МД

У овом упитнику се налази 17 тврдњи које се односе на Ваше ставове према виртуелном пријатељству. Под виртуелним пријатељством подразумевамо склапање пријатељских релација путем друштвених мрежа (Bebo, Facebook, FriendFeed, Friendster, Hi5, Ibibo, Jaiku, MySpace, Netlog, Orkut, Tagged, Tribe.net, Twitter, V Kontakte, Whispurr). Молимо Вас да пажљиво прочитате сваку тврдњу и да одговорите у којој мјери се слажете са њом.

Додатне табеле

1-----2-----3-----4-----5

Уопште се Не слажем Дјелимично Слажем се У потпуности
не слажем се се слажем се слажем

1.	Волим да упознајем нове виртуелне пријатеље.	1 2 3 4 5
2.	Заинтересован/а сам за збивања својих виртуелних пријатеља једнако као и за дешавања својих стварних пријатеља.	1 2 3 4 5
3.	Радом размјењујем мишљење са виртуелним пријатељима.	1 2 3 4 5
4.	Виртуелним пријатељима показујем како се осјећам.	1 2 3 4 5
5.	Када сам у некој дилеми, питам виртуелне пријатеље за савјет.	1 2 3 4 5
6.	Многе виртуелне пријатеље доживљавам блиским.	1 2 3 4 5
7.	Углавном сам офлајн на чету.	1 2 3 4 5

8.	Моји виртуелни пријатељи могу увијек да рачунају на моју помоћ.	1 2 3 4 5
9.	Са виртуелним пријатељима сам мање усамљен/а.	1 2 3 4 5
10.	У виртуелне пријатеље имам повјерења колико и у своје реалне пријатеље.	1 2 3 4 5
11.	Садржаји мојих виртуелних пријатеља (слике, статуси, обавјештења, пјесме...) утичу и на моје расположење.	1 2 3 4 5
12.	Повјеравам се виртуелним пријатељима.	1 2 3 4 5
13.	Виртуелни пријатељи ми нису значајни колико и стварни.	1 2 3 4 5
14.	Када ми се дешавају лијепе ствари, дијелим их са виртуелним пријатељима.	1 2 3 4 5
15.	Виртуелни пријатељи су ми блиски и када се не чујемо неколико мјесеци.	1 2 3 4 5
16.	Виртуелни пријатељи ми не помажу када сам усамљен/а.	1 2 3 4 5
17.	Остао/ла бих у добрим односима са својим виртуелним пријатељима чак и када их други људи не би вољели.	1 2 3 4 5

Табела 2.2 – Подударања између процијењених образаца и самоописа

Процијењени образац	Образац добијен преко самоописа				Укупно
	Сигурни	Избјегавајући	Преокупирани	Бојажљиви	
Сигурни	94	5	5	5	109
	86,20%	4,60%	4,60%	4,60%	100%
Избјегавајући	30	45	2	11	88
	34,10%	51,10%	2,30%	12,50%	100%

Преоку- пирани	10	2	23	3	38
	26,30%	5,30%	60,50%	7,90%	100%
Бојажљиви	15	20	8	31	74
	20,30%	27,00%	10,80%	41,90%	100%
Укупно	149	72	38	50	309

Табела 2.3 – Хи-квадрат тест за варијабле образац афективне везаности и самоопис

	Вриједност	Степени слободе	p
Пирсонов χ^2	229.580	9	.000

Табела 4.1 – Значајност разлика аритметичких средина броја пријатеља с обзиром на пол

Ман-Витни U	8854
p	0.82

Табела 6.1 – Крускал-Волис тест за варијабле број виртуелних пријатеља и образац афективне везаности

	Вриједност	Степени слободе	p
χ^2	.490	3	.921

Табела 7.1 – Значајност разлика аритметичких средина квалитета виртуелног пријатељства с обзиром на пол (ANOVA)

	Степени слободе	F	p
Вриједност квалитета виртуелног пријатељства *	1	4.333	.038
Пол			

Табела 8.2 – Значајност разлика аритметичких средина квалитета виртуелног пријатељства с обзиром на образац афективне везаности (LSD)

Образец		Просјечна разлика	p
Сигурни	Избјегавајући	0,913	.542
	Преокупирани	-2,714	.168
	Бојажљиви	-2,845	.071
Избјегавајући	Сигурни	-0,913	.542
	Преокупирани	-3,626	.074
	Бојажљиви	-3,757	.023
Преокупирани	Сигурни	2,714	.168
	Избјегавајући	3,626	.074
	Бојажљиви	-0,131	.95
Бојажљиви	Сигурни	2,845	.071
	Избјегавајући	3,757	.023
	Преокупирани	0,131	.95

Marija Đundić
Dejan Kantar

THE RELATIONSHIP BETWEEN ATTACHMENT PATTERNS AND THE QUALITY OF VIRTUAL FRIENDSHIPS

Summary

The issue dealt with in this study is to determine which attachment patterns establish quality relationships with friends in virtual communities and to determine the frequency of making friends on these networks with people belonging to different pattern groups. The sample represents/is represented by 309 respondents who have a profile on one or more virtual communities – 78 male and 231 female subjects, average age 24.5 years. The instruments used in the survey are the Relationship Questionnaire – RQ and a questionnaire for the assessment of the quality of friendships with virtual friends – MD, which was designed for research purposes. The number of virtual friends was obtained through the responses to the question: How many virtual friends do you have approximately? The results indicate that there is a marginal significance ($p = .070$) in the average values of quality of virtual friendships between participants with different patterns of attachment. This difference was significant ($p = .023$) among the examinees with dismissing-avoidant pattern, who have the lowest average value, and fearful-avoidant, with the highest average value of quality of virtual friendships. Among the respondents who belong to different patterns there are differences in the average number of virtual friends, but they are not significant ($p = .921$).

Key words: attachment patterns, quality of virtual friendships, number of virtual friends.